

De negative effekter af kræft på beskæftigelse afhænger af jobbet, før man fik kræft

Blandt dem, som overlever en kræftsygdom, og som var i beskæftigelse før sygdommen, fortsætter langt de fleste i beskæftigelse efter kræftbehandlingen. Fire år efter kræftdiagnosen er andelen, der er i beskæftigelse, faldet med ca. 7 procentpoint pga. kræft: Ca. 72 % er i beskæftigelse, mens ca. 79 % ville have været i beskæftigelse, hvis de ikke havde fået kræft.

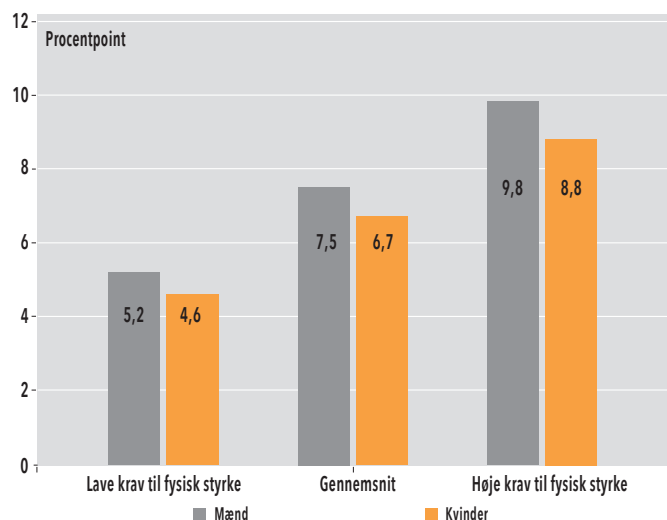
Det viser en analyse fra Rockwool Fondens Forskningsenhed af godt 15.000 personer, som fik en diagnose for kræft i 2000-2005, som var 30-60 år på diagnosetidspunktet, som overlevede kræftsygdommen i mindst 5 år, og som var i beskæftigelse to år før diagnosen. Denne gruppe er ved statistiske analyser sammenlignet med en kontrolgruppe, der ikke har nogen kræftdiagnose.

Den negative effekt af kræft på beskæftigelse fire år efter diagnosen er større, hvis man før diagnosen havde et job med høje krav til fysisk styrke og andre manuelle færdigheder eller lave krav til analytiske/boglige færdigheder. For at illustrere betydningen af jobtype kan kræftpatienterne opdeles i grupper efter omfanget

af krav til fysisk styrke i jobbet, før de fik kræft. Den negative effekt af kræft på beskæftigelse for den gennemsnitlige person i den fjerdedel, der havde job med størst krav til fysisk styrke, er ca. 4,5 procentpoint større end for den gennemsnitlige person i den fjerdedel med lavest krav til fysisk styrke. Denne forskel afspejler både betydningen af jobkrav til fysisk styrke i sig selv og det forhold, at job med høje krav til fysisk styrke typisk også har høje krav til andre manuelle færdigheder og relativt lave krav til analytiske/boglige færdigheder.

For mænd, der rammes af kræft, stiger risikoen for ikke at være i job 4 år efter diagnosen med i gennemsnit 7,5 procentpoint. For den fjerdedel med størst krav til fysisk styrke i jobbet før kræft er effekten i stedet 9,8 procentpoint, mens den er 5,2 procentpoint for den fjerdedel med mindst krav til fysisk styrke i jobbet før kræft. For kvinder er den gennemsnitlige effekt af kræft på risikoen for ikke at være i beskæftigelse lidt mindre (6,7 procentpoint), men igen ses væsentlig større effekt for den fjerdedel med størst krav til fysisk styrke i jobbet før kræft (8,8 procentpoint) sammenlignet med den fjerdedel med mindst krav til fysisk styrke (4,6 procentpoint).

Figur 1. Stigning i risikoen for ikke at være i job som følge af kræft 4 år efter diagnosen

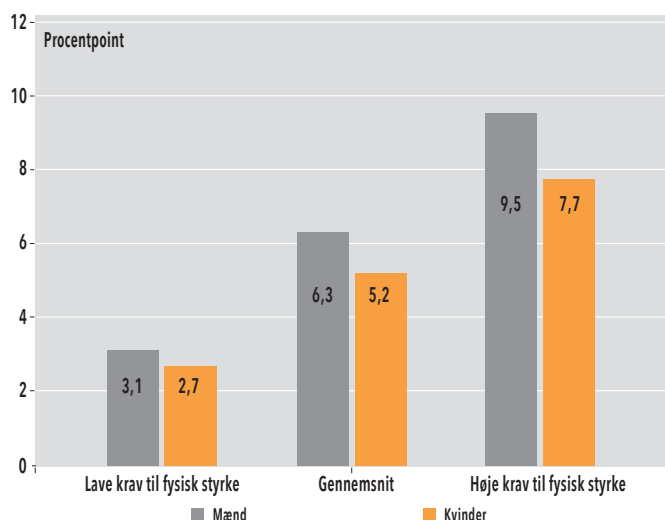
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Tilsvarende mønster for førtidspension

Faldet i beskæftigelse som følge af kræft modsvares i høj grad af en stigning i andelen, der modtager førtidspension. At få kræft øger risikoen for at være på førtidspension 4 år efter diagnosen med i gennemsnit 6,3 procentpoint for mænd og 5,2 procentpoint for kvinder. Effekten er ca. 3 gange større for den fjerdedel med størst krav til fysisk styrke i jobbet før kræft (hvor effekten er 9,5 procentpoint for mænd og 7,7 procentpoint for kvinder) som for den fjerdedel med mindst krav til fysisk styrke i jobbet (hvor effekterne er henholdsvis 3,1 og 2,7 procentpoint).

Personer med job med høje krav til fysisk styrke før kræftdiagnosen har større risiko for ikke at være i job 4 år efter diagnosen.

Figur 2. Stigning i risikoen for at være på førtidspension som følge af kræft 4 år efter diagnosen

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Forskelle mellem højtuddannede og kortuddannede

Den negative effekt af kræft på chancen for at være i job fire år senere er større for ufaglærte end for personer med en videregående uddannelse (henholdsvis ca. 9 og 5 procentpoint), men denne forskel reduceres betydeligt, når der tages højde for, at effekten af kræft afhænger af typen af job, før man fik kræft. En af forklaringerne på,

Personer med job med høje krav til fysisk styrke før kræftdiagnosen har større risiko for at være på førtidspension 4 år efter diagnosen.

at de negative effekter af kræft er relativt store for dem med kort uddannelse, kan således være, at deres jobmuligheder i højere grad er begrænset til job, der stiller visse krav til fysisk styrke, og at kræftsygdommen og dens behandling ofte har en negativ virkning på netop fysisk arbejdsevne.

Kræft påvirker ikke jobmobiliteten for dem, der fortsat er i beskæftigelse

For dem, som fortsat er beskæftiget fire år efter kræftsygdommen, er der ikke nogen påvirkning af jobmobilitet. Der er således ingen sammenhæng mellem at få kræft og sandsynligheden for at skifte arbejdssted, branche eller jobtype. Da kræft har en negativ virkning på arbejdsevnen for mange personer, kunne man forvente, at kræft ville medføre et øget behov for at skifte til mindre krævende job, fx job med mindre krav til fysisk styrke. Men den sammenhæng kan altså ikke ses i analyserne.

En årsag hertil kan være, at der også er en modgående mekanisme. At skifte til et mindre krævende job kan således være vanskeligt i praksis, især hvis det indebærer,

Antal kræfttilfælde, overlevelse og metode

Følgende kræftpatienter indgår i analysen: Alle, som i årene 2000-2005 fik en kræftdiagnose ifølge Cancerregisteret, og som var 30-60 år i diagnoseåret, bortset fra:

- Personer med hudkræft, da tidligere analyser har vist, at hudkræft ikke har betydning for kræftoverleveres arbejdsmarkedstilknytning.
- Personer, som tidligere har haft en hospitalsdiagnose for kræft eller godartet svulst.
- Personer, som ikke var i beskæftigelse to år før kræftdiagnosen.

I alt var der 25.094 kræftpatienter i 2000-2005, som opfylder disse kriterier: 11.764 mænd og 13.330 kvinder. Ca. 49% af mændene (5.750) og 70% af kvinderne (9.282) overlevede mindst 5 år. Årsagen til, at langt flere kvinder end mænd overlever, er først og fremmest, at en stor andel (46%) af kvinderne får

brystkræft, hvor overlevelsen er høj. Desuden har kvinder en højere overlevelse end mænd for en række kræftsygdomme, som er udbredt blandt både mænd og kvinder (fx kræft i fordøjelses- og åndedrætsorganer).

Analysen omfatter de 15.032, der overlevede kræft i mindst 5 år (5.750 mænd og 9.282 kvinder), og fokuserer på arbejdsmarkedstilknytning 4 år efter kræftdiagnosen. Effekterne af kræft beregnes ved at sammenligne cancergruppen med en kontrolgruppe, som ikke fik kræft. Der tages højde for et stort antal baggrundsfaktorer som alder, uddannelse og en række forhold før kræftsygdommen: arbejdsmarkedstilknytning, indkomst og helbred. Datagrundlaget er danske registerdata kombineret med data for de krav, der stilles i forskellige typer af job; disse data stammer fra det amerikanske jobinformationssystem (O*NET).

Baggrund for analysen

Der har i mange år været fokus på at mindske tidlig udstødelse fra arbejdsmarkedet. Det skyldes ikke mindst det pres, som befolkningens aldring lægger på velfærdsstaten. Helbredsproblemer er af stor betydning for tidlig tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Et stort antal personer, der er aktive på arbejdsmarkedet, får hvert år kræft og overlever sygdommen. I hvilket omfang, de bevarer deres arbejdsevne og formår at fastholde tilknytningen til arbejdsmarkedet, er af stor betydning for deres livskvalitet, ligesom det kan have betydning for deres økonomiske forhold. Det har også betydning samfundsøkonomisk: I det omfang kræftsygdommen fører til, at patienterne forlader arbejdsstyrken (eller går ned i arbejdstid eller produktivitet), er der tale om et produktions- og indkomsttab for samfundet.

at man må skifte arbejdsplads. Det kan være vanskeligt at få et job hos en anden arbejdsgiver efter en lang periode med sygefravær pga. en alvorlig sygdom som kræft, og selv når det kan lade sig gøre at få et job hos en anden arbejdsgiver, kan lønmodtageren opfatte det som mere risikabelt end at blive i det hidtidige job.

Denne mekanisme kan måske være udtryk for, at arbejdsmarkedet ikke er tilstrækkeligt fleksibelt, således at mange personer, der har brug for at skifte jobtype pga. nedsat arbejdsevne, ikke får mulighed for det (eller vælger ikke at gøre det), og i stedet ender med at forlade arbejdsstyrken.

En anden mulig forklaring på, at der ikke er en sammenhæng mellem at få kræft og at skifte til mindre krævende job, kan imidlertid være, at man i data kun kan se en ændring i jobtype, når en person skifter jobkategori (dvs. skifter mellem de godt 500 forskellige fagklassifikationer/DISCO-koder, som anvendes af Danmarks Statistik). Der kan således i realiteten godt ske en vis ændring i jobindhold, selvom en persons job er uændret ifølge den statistiske opgørelse.

Endnu et forbehold, der må tages, er, at denne del af analysen ikke afspejler egentlige årsagsmæssige effekter af kræft, da den kun omfatter de personer, der faktisk forbliver i beskæftigelse. For især kræftoverlevernes vedkommende må det forventes, at dem med godt helbred i øvrigt og med fokus på en arbejdsmarkedskarriere er overrepræsenteret.

Den samlede indkomst reduceres kun lidt som følge af kræft

Effekterne af kræft på indkomst er omtrent lige store for mænd og kvinder. Erhvervsindkomsten reduceres med ca. 10 % efter kræft, altså lidt mere end svarende til faldet i beskæftigelse, men den samlede indkomst (inkl. overførsler fra det offentlige) reduceres kun med ca. 3 %. Disse resultater, som dækker samtlige kræftformer bortset fra hudkræft, svarer omtrent til resultaterne fra tidligere analyser, som kun omfattede bryst- og tarmkræft. Uddannelsesniveau og typen af job, før man fik kræft, har ikke betydning for, hvor meget indkomsten reduceres som følge af kræft.

Utilfredshed med jobbet, før man fik kræft, mindsker chancen for at forblive i job efter kræft

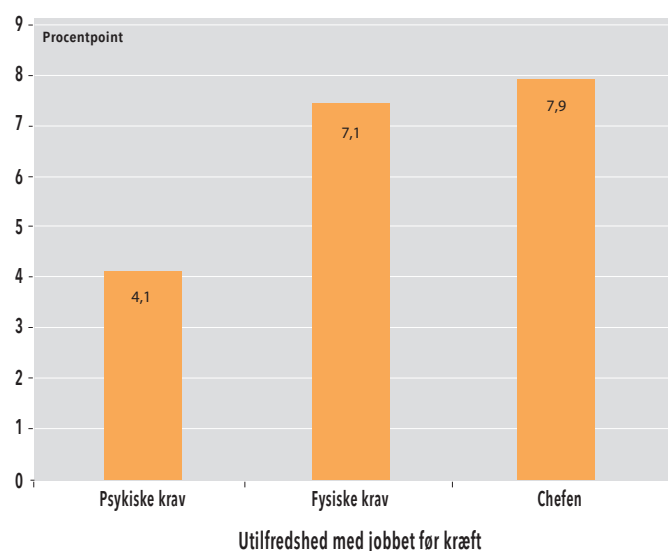
Sandsynligheden for at være i beskæftigelse 3 år efter en kræftdiagnose er mindre for de kræftoverleverne, der, før de fik kræft, var utilfredse med deres job. Det viser en ny undersøgelse, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har foretaget i samarbejde med KORA og Københavns Universitet. Undersøgelsen er baseret på svar på et spørgeskema fra knap 2.500 personer, som i 2006-2008 fik bryst- eller tarmkræft, som var 30-60 år på diagnosetidspunktet, som overlevede sygdommen, og som var i beskæftigelse, før de fik kræft.

I gennemsnit var 82 % af kræftoverleverne i job 3 år efter diagnosen. Sandsynligheden for at være i job 3 år efter diagnosen er 4 procentpoint lavere, hvis personen var utilfreds med de psykiske krav i det job, de havde, før de fik kræft, og 7-8 procentpoint lavere ved utilfredshed med fysiske krav eller med chefen.

Utilfredshed med psykiske krav er især af betydning for personer med en videregående uddannelse (for hvem effekten er 6 procentpoint), mens utilfredshed med fysiske krav og med chefen især har betydning for ufaglærte og personer med erhvervsfaglig uddannelse (hvor effekten er henholdsvis 10 og 14 procentpoint). Utilfredshed med kolleger og arbejdsopgaver har ingen sammenhæng med sandsynligheden for at komme i job efter kræft.

At utilfredshed med psykiske og fysiske krav (i den forstand, at disse krav var ved at blive for hårde) og med

Figur 3. Stigning i risikoen for ikke at være i job 3 år efter kræftdiagnosen

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

chefen (i den forstand, at forholdet til chefen ikke var godt) har betydning for sandsynligheden for at komme i job efter kræft, kan skyldes, at fleksibilitet på arbejdspladsen i form af tilpasning af jobkrav til arbejdsevne er af betydning for at mindske udstødelse fra arbejdsmarkedet efter et helbredsskock.

Andelen af kræftoverleverne, der var utilfredse med jobbet, før de fik kræft, varierer meget alt efter hvilket aspekt af jobbet, der er tale om: 21 % var utilfredse med psykiske krav, 14 % med fysiske krav, 8 % med chefen, 3 % med kolleger, 7 % med arbejdsopgaver, og 11 % søgte et nyt job umiddelbart før, de fik kræft.

Arbejdsevne efter kræft har stor betydning

Som forventet er chancen for at komme tilbage i job betydeligt mindre for dem, hvis arbejdsevne efter kræftbehandling er faldet meget i forhold til før kræftdiagnosen. Hvis man fx tilhører de 15 %, der har haft det største fald i arbejdsevne, har man ca. 14 procentpoint mindre sandsynlighed for at være i job, end hvis man havde et gennemsnitligt fald i arbejdsevne. På en skala fra 0 til 10, hvor 10 er den maksimale arbejdsevne i personens liv, er den gennemsnitlige selvvaluerede arbejdsevne 7,3 et år efter endt kræftbehandling, og 8,0 ca. to år efter, men der er meget stor variation i arbejdsevnen. Ca. to år efter endt behandling har 47 % således genvundet fuld arbejdsevne (10), mens 10 % har meget lav arbejdsevne (0-3).

Når der tages højde for arbejdsevne efter kræft, har utilfredshed med psykiske og fysiske krav i jobbet, før man fik kræft, ikke betydning for sandsynligheden for at komme tilbage i arbejde. Til gengæld er sandsynligheden for at komme tilbage i job mindre, hvis man søgte nyt job, før man fik kræft (effekten er 4 procentpoint), og hvis man ikke havde et godt forhold til sin chef, før man fik kræft (effekten er 7 procentpoint).

Der kan være flere grunde til, at netop disse to aspekter af jobutilfredshed før kræft har betydning, selv om der

Personer, som var utilfredse med jobbet, før de fik kræft, har større risiko for ikke at være i beskæftigelse 3 år efter diagnosen. Det gælder utilfredshed mht. psykiske og fysiske krav (i den forstand, at kravene var ved at blive for hårde) og utilfredshed med chefen (i den forstand, at forholdet til chefen ikke var godt).

tages højde for arbejdsevne efter kræft. Selv om man har opnået en god arbejdsevne efter kræftbehandlingen, kan det være svært at vende tilbage til det tidligere job, hvis man ikke havde et godt forhold til sin chef. Hvis personen søgte et nyt job før kræftdiagnosen, kan også det afspejle betydelig utilfredshed med det tidligere job. Med ingen eller begrænset mulighed for at vende tilbage til det gamle arbejdssted må personen søge efter arbejde hos andre arbejdsgivere, men det kan være vanskeligt at få et andet arbejde efter en lang periode med sygefravær efter behandling for en alvorlig sygdom som kræft.

Forskelle mellem uddannelsesgrupper

Sandsynligheden for at være i job 3 år efter kræftdiagnosen er meget forskellig for forskellige uddannelsesgrupper, også når der tages højde for en række baggrundsfaktorer. For ufaglærte er sandsynligheden for at være i job ca. 75 %, mens den er ca. 4 procentpoint højere for faglærte, 10 procentpoint højere for personer

med en kort eller mellemlang videregående uddannelse og 14 procentpoint højere for dem med lang videregående uddannelse. Disse forskelle mellem uddannelsesgrupperne påvirkes ikke af, om der i analysen tages højde for utilfredshed med jobbet før kræft. De store forskelle i beskæftigelseschancer mellem uddannelsesgrupperne kan altså ikke forklares med, at fx højtuddannede var mere tilfredse med deres job før kræftdiagnosen og derfor var mere opsatte på at komme tilbage i job.

Hvis man tager højde for arbejdsevne efter kræftbehandlingen, bliver forskellene mellem uddannelsesgruppernes beskæftigelseschancer ca. 30 % mindre, da højtuddannede genvinder arbejdsevnen i højere grad end kortuddannede, men forskellene er fortsat statistisk signifikante. Selv om man også tager højde for, om kræftoverleverne ønsker at arbejde, har det ingen betydning for forskellene mellem uddannelsesgrupper i beskæftigelseschancer eller for den beregnede sammenhæng mellem jobutilfredshed før kræft og beskæftigelse 3 år efter kræft.

En spørgeskemaundersøgelse til kræftoverlever

Undersøgelsen af sammenhængen mellem jobutilfredshed før kræft og beskæftigelse efter kræft er gennemført i Rockwool Fondens Forskningsenhed med bistand fra forskere fra KORA (Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning) og Institut for Folkesundhedsvidenskab ved Københavns Universitet.

Datagrundlaget er en spørgeskemaundersøgelse til personer, der i 2006-2008 havde fået kræft (bryst-, tyktarms- eller hudkræft) som 30-60-årige, og som var i beskæftigelse, før de fik kræft. Spørgeskemaet indeholdt bl.a. spørgsmål om arbejdssituationen, før de fik kræft, og om arbejdsevnen før og efter kræftdiagnosen. Utilfredshed med jobbet før kræft undersøges i 5 specifikke dimensioner: Utilfredshed med arbejdsopgaver, med kolleger, med chefen, og med henholdsvis fysiske og psykiske krav i jobbet (i den forstand at disse krav var ved at blive for hårde). Desuden bruges oplysninger om, at personen søgte et nyt job eller var ved at skifte stilling, som indikator for overordnet utilfredshed med jobbet.

Ved at koble disse data med registerdata har det været muligt at undersøge sammenhængen mellem jobutilfredshed før kræft og sandsynligheden for at være i job 3 år efter diagnosen.

Analyserne fokuserer på personer, som fik bryst- eller tyktarmskræft, som overlevede mindst tre år efter diagnosen og som svarede på spørgsmål om jobutilfredshed før kræft. Det drejer sig om 2.457 personer, hvoraf 86 % er kvinder med brystkræft, 7 % er kvinder med tarmkræft, og 7 % er mænd med tarmkræft.

I analyserne tages der højde for en række baggrundsfaktorer, herunder kræfttypen, stadie på diagnose-tidspunktet, forekomst af andre alvorlige sygdomme, køn, alder og familietype.

Det er en styrke ved analysen, at den bygger på spørgeskemadata for mange kræftoverlever, og at svarprocenten er høj (over 70 %). En svaghed ved analysen er, at respondenterne svarer på spørgsmål om jobutilfredshed, før de fik kræft, flere år efter, at de fik kræft. Det betyder, at deres svar kan være påvirket af, hvad der er sket, efter de fik kræft, herunder om de kom tilbage i job. Det er også en svaghed, at der ikke er tilsvarende oplysninger om en kontrolgruppe, som ikke har haft kræft. Disse svagheder betyder, at de beregnede sammenhænge mellem jobutilfredshed før kræft og beskæftigelse 3 år efter diagnosen ikke kan fortolkes som egentlige årsags-virkningseffekter.

Undersøgelsens publicering

Eskil Heinesen, Susumu Imai og Shiko Maruyama. Employment, occupational mobility and job skills of cancer survivors. *Study Paper No. 107*. Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Eskil Heinesen, Christophe Kolodziejczyk, Jacob Ladenburg, Ingelise Andersen og Karsten Thielen. Return to work after cancer and pre-cancer job dissatisfaction. *Study Paper No. 108*. Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i Enheden.

Nyhedsbrevet er ikke ophavsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Du kan se andre af udgivelserne fra Rockwool Fondens Forskningsenhed på adressen:

Rockwoolfonden.dk/forskning